

פרשת כי תצא: השפעת הקבלה על הפסיקה

בס"ד

פתיחה

בפרשת השבוע כותבת התורה, שכאשר אדם מוצא קן ציפור, עליו לשלחו. האם יש לחפש אחרי קן ציפור כדי לקיים את המצווה? נחלקו הגמרא והזוהר בשאלה זו:

א. בספר **הזוהר** (זוהר רות) כתוב, שיש לחפש בהרים ובגבעות קן של ציפור. הטעם לכך, שכאשר משלחים את האם מקינה ולוקחים לה את הביצים, היא צווחת מצער, ומתוך כך מתעוררים עלינו רחמי הקב"ה, "ששומע" את הציפור המתגעגעת לבניה, ונזכר שגם אנחנו רחוקים ממנו וכביכול מתגעגע אלינו - ומשום כך יש עניין לחפש מצווה זו.

ב. **הגמרא** במסכת חולין (קלט ע"א) חלוקה על דברי הזוהר, וכותבת שמפשט לשון התורה הכותבת 'כי יקרא קן ציפור לפניך', משמע שרק כאשר נתקלים במקרה בקן ציפור יש לשלחו, אך אין עניין לחפש אחריו. מה טעם המצווה לפי סברא זו? נאמרו מספר אפשרויות, אחת מהן היא אפשרות **הרמב"ן** (דברים כב, כ), שטעם המצווה ללמד את האדם לא להתאכזר. ובלשונו:

"וכן מה שאמרו לפי שעושה מדותיו של הקדוש ברוך הוא רחמים ואין אלא גזרות, לומר שלא חס האל על קן צפור ולא הגיעו רחמיו על אותו ואת בנו, שאין רחמיו מגיעים בבעלי הנפש הבהמית למנוע אותנו מלעשות בהם צרכנו, שאם כן היה אוסר השחיטה, אבל טעם המניעה ללמד אותנו מדת הרחמנות ושלא נתאכזר. כי האכזריות תתפשט בנפש האדם."

למעשה כאשר יש סתירה בין הגמרא לזוהר, כתבו **הבית יוסף** (ס' קמא), **החתם סופר** (ד, פח) ו**המשנה ברורה** (כה, מב) שפוסקים כדברי הגמרא, ולכן אין מצווה לחפש אחר קן ציפור. למרות כלל זה, יש מספר מקומות בהם ההלכה כן הוכרעה או הושפעה מהקבלה, בכך נעסוק הפעם, ובגורמים שהובילו לפסיקה זו.

הכרעת מחלוקת

המקרה הראשון אותו נראה ביחס בין הלכה לקבלה, הוא מקרה בו נחלקים הפוסקים ולקבלה יש עמדה בעניין. הגמרא במסכת מנחות (לו ע"ב) דנה בהנחת תפילין ופוסקת, שאין להניחם בשבת ויום טוב. דנו הראשונים האם גם בחול המועד אין להניח תפילין, כאשר ייסוד המחלוקת תלוי בשאלה מדוע לא מניחים תפילין בשבת:

אפשרות ראשונה: לא מניחים תפילין בשבת בגלל קדושת השבת - השבת היא 'אות' בין ישראל לקב"ה, ולכן לא צריך את התפילין כאות נוסף. לפי סברא זו, מכיוון שגם חול המועד נחשב אות בין ישראל לקב"ה, לא יניחו תפילין. **אפשרות שנייה**, לא מניחים תפילין בשבת בגלל שאסור לעשות בה מלאכה, לכן בחול המועד שמותר לעשות מלאכה - צריך להניח תפילין.

למעשה יש שלוש דעות: א. **הרשב"א והראב"ד** (שו"ת הרשב"א א, תרצ) פסקו, שאין להניח תפילין בחול המועד כאפשרות הראשונה. ב. **הרא"ש** (הלכות תפילין ס' טו) ו**המהר"ם פסקו**, שיש להניח תפילין בחול המועד בברכה וכמו האפשרות השנייה. ג. **הסמ"ק** (סימן קנד) ו**התרומה פסקו**, שיש להניח תפילין בחול המועד, אך מחמת המחלוקת בלא ברכה.

להלכה

נחלקו השולחן ערוך והרמ"א כיצד לפסוק:

א. **הרמ"א** (לא, א) פסק שיש להניח תפילין בחול המועד וכפסק הרא"ש, וכתב שכן נהגו באשכנז (ועיין ט"ז שם). ב. **הבית יוסף** (או"ח ס' לא) כתב, שלמרות שבתחילה נהגו להניח תפילין בחול המועד עם ברכה כדעת הרא"ש, למעשה כיום נוהגים שלא להניח כלל, כיוון **שהזוהר** כתב בתוקף שלא להניח תפילין בחול המועד. ובלשונו:

"ועכשיו נהגו כל בני ספרד שלא להניחם בחול המועד. ושמעתי שמקודם היו מניחים אותם בחול המועד כדברי הרא"ש, ואחר כך מצאו שכתב רבי שמעון בר יוחי במאמר אחד, שאסור להניחם בחול המועד ועל כן נמנעו מלהניחם בחול המועד וכן כתב דודי ר' יצחק קארו ז"ל בתשובה. והמאמר הוא מובא במדרש הנעלם לשיר השירים (זוהר חדש שיר השירים ח)."

מדוע פסק הבית יוסף כדברי הזוהר וכנגד דברי הפוסקים? צריך לומר, שבמקרה זה הזוהר לא חולק במפורש על דברי הגמרא, אלא רק מכריע במחלוקת הפוסקים, וכך כתב גם **המשנה ברורה** (כה, מב). **הרב פיינשטיין** הוסיף (אג"מ ד, ג), שרק הזוהר לו יש מעמד מיוחד (אולי כמעין תנא) מכריע בין הפוסקים, אבל קבלת האר"י - אינה יכולה להכריע ביניהם.

כמו כן יש להעיר, שעל אף שהרמ"א חלק למעשה על פסק הבית יוסף וכתב שיש להניח תפילין, אין לומר בהכרח שהוא לא מסכים עימו שהזוהר יכול להכריע בין הפוסקים, אלא שנהגו במדינות אשכנז להניח תפילין כפסק הרא"ש ואין לשנות את המנהג בעקבות הזוהר, וכך משמע מדבריו (אם כי למעשה כיום בארץ ישראל גם האשכנזים לא מניחים תפילין בחול המועד וכדעת הגר"א, ועיין הערה¹).

מחלוקת בין הפוסקים לזוהר

בעוד שבמקרה הקודם, נראה שהרמ"א מסכים עם השולחן ערוך שהזוהר יכול להכריע בין הפוסקים (ורק בגלל המנהג לא קיבל את דבריו), במקרה בו הזוהר חולק על הפוסקים, יש ביניהם מחלוקת מפורשת:

הטור (או"ח קמא) הביא דבריו של אביו **הרא"ש** שנקט, שכאשר עולה אדם לתורה, עליו לקרוא בשקט ביחד עם בעל הקורא, וכן. בטעם הדבר הסביר הרא"ש, שהעולה מברך את ברכות התורה (וכפי שכותבת הגמרא במסכת מגילה), ולכן עליו לומר מיד דברי תורה כדי שברכתו לא תהיה לבטלה.

א. **בבית יוסף** (שם), לאחר שהביא דברי הרא"ש, ציטט את דברי **הזוהר** הכותב, שקריאת התורה בבית כנסת דומה למעמד הר סיני, ולכן כשם שבהר סיני רק קול אחד נשמע, כך גם בקריאת התורה צריך שרק אחד ידבר וכולם ישתקו - כולל העולה לתורה,

¹ יש להעיר, שיש פוסקים רבים שקיבלו גם את האר"י גם כמכריע בין הפוסקים. לדוגמא, כפי שנראה להלן הספרדים בכל ענייני התפילה נוהגים כדעת האר"י, גם כאשר הוא פוסק נגד השולחן ערוך וכדומה. כמו כן, יש פוסקים רבים שהחמירו בעקבות דברי האר"י, לדוגמא ראינו בעבר (כי תצא שנה ה'), שהברכי יוסף פסק שיש לחפש קן ציפור בגלל דברי האר"י, וכן נוהגים גם הבן איש חי וכף החיים.

והוסיף שאין לדחות את דברי הזוהר מפני הפוסקים.

עם זאת למסקנה בכל זאת התיר לעולה לקרוא בלחש, משום שאפשר שהזוהר אסר לקרוא בתורה יחד עם בעל הקורא, רק כאשר העולה משמיע לאזנו, אבל כאשר העולה קורא בשקט לגמרי מותר. באופן זה אפשר לצאת מצד אחד ידי חובת הזוהר שרק אדם אחד יקרא, ומצד שני כדעת הרא"ש שלא תהא ברכת העולה לבטלה וכן פסק **בשולחן ערוך** (שם). ובלשונו בבית יוסף:

"וכיון דלדברי הזוהר אסור לקרות אלא אחד לבד, ועכשיו שנהגו ששליח ציבור הוא הקורא העולה, אסור לקרות אף על פי שלדברי הפוסקים צריך לקרות ואם לא יקרא כתבו דהוי ברכה לבטלה, מאחר שלא נזכר זה בתלמוד בהדיא לא שבקינן דברי הזוהר מפני דברי הפוסקים ומיהו אפשר שאפילו לדברי הזוהר רשאי לקרות והוא שלא ישמיע לאזניו."

ב. **הרמ"א** בדרכי משה (שם, ב) חלק על הבית יוסף וכתב שהעולה צריך לקרוא בקול, ובטעם הדבר הביא שני נימוקים. ראשית טען שאפשר להסביר אחרת את דברי הזוהר ולומר, שהזוהר אסר רק כאשר העולה קורא בקול רם ממש כשגם האנשים בקהל שומעים את קריאתו. שנית גם אם נאמר שאכן הזוהר חולק על דברי הפוסקים, מכל מקום אין לזוז מדברי הפוסקים.

מחלוקת בין הקבלה לשולחן ערוך

מקום נוסף בו רואים את התערבותה של תורת הסוד, שייך לענייני ברכות השחר (ותפילה באופן כללי). הגמרא במסכת ברכות (ס ע"א) העוסקת בברכות השחר כותבת, שעל כל מעשה שעושים בבוקר יש לברך. כאשר מתעוררים - אומרים אלוקי נשמה, כאשר שומעים קול תרנגול - הנותן לשכוי בינה, כאשר פוקחים את העיניים - פוקח עיוורים, וכן על זו הדרך.

נחלקו הראשונים, האם רק כאשר שומעים קול תרנגול בבוקר צריך לברך הנותן לשכוי בינה, או שיש לברך את כל הברכות בכל מקרה. במילים אחרות, האם ברכות השחר הם **ברכות הנהנין**, ורק כאשר נהנים מקול התרנגול או לבישת הכובע יש לברך, או שמדובר **בברכות השבח**, ואז כל בוקר צריך לשבח את הקב"ה בלי קשר לשאלה אם נהנו מאותו הדבר:

א. מפשט דברי הגמרא משמע שרק כאשר נהנים מברכים, שהרי היא כותבת "כי שמע קול תרנגול" - כאשר שומע, 'כי לביש' - כאשר לובש, וכן פסקו להלכה **הרמב"ם** (תפילה ז, ז) ו**הרא"ה** (שם ד"ה וכתב). בעקבותיהם צעד גם **השולחן ערוך** (מו, ח) שהוסיף, שבמקרה שלא נהנו יש לברך בלי שם ומלכות, דהיינו 'ברוך אתה הנותן לשכוי בינה', ובלשון הרמב"ם:

"שמונה עשר ברכות אלו אין להם סדר אלא מברך כל אחת מהן על דבר שהברכה בשבילו בשעתו, כיצד הרי שחגר חגורו והוא על מטתו מברך אוזר ישראל בגבורה, שמע קול התרנגול מברך הנותן לשכוי בינה, וכל ברכה מהן שלא נתחייב בה אינו מברך אותה."

ב. **הרמב"ן** (פסחים ז ע"ב ד"ה והוי) ו**הר"ן** (ד"ה והאי) חלקו על דבריהם וסברו, שבכל עניין צריך לברך את כל ברכות השחר, גם אם לא נהנו מאותו הדבר עליו נתקנה הברכה. בטעם הדבר נימקו, שברכות השחר הן ברכות השבח, ואת הקב"ה יש לשבח כל בוקר בלי קשר להנאה מהדבר, וכך פסק להלכה **הרמ"א** בעקבותיהם (שם).

גם הפוסקים הספרדים, למרות שבדרך כלל צועדים בעקבות השולחן ערוך שכפי שראינו לעיל סובר שאין לברך במקרה בו לא נהנו, במקרה זה נטו מדבריו בעקבות **האר"י** שכתב בשער הכוונות (א, עג) שהברכות הם רמז לאורות עליונים שצריך 'להוריד לעולם' כל בוקר, ולכן צריך לברך בכל עניין וכדעת הרמב"ן והר"ן.

חידוש הלכה מהזוהר

הלכה נוספת שנפסקה בעקבות הזוהר, היא נטילת ידי הכהנים. הגמרא במסכת סוטה (לט ע"א) פוסקת, שלפני שהכהן עולה לדוכן, הוא צריך ליטול את ידיו. נחלקו רש"י והרמב"ם האם הכהן צריך ליטול את ידיו שוב אם נטל אותם בבוקר ולא נגע במקומות המכוסים, מחלוקת שתלויה ככל הנראה בטעם הנטילה:

א. **הרמב"ם** (ביאת המקדש ה, ג. תפילה טו, ה) נקט שהכהן לא צריך ליטול שוב את ידיו, משום שצריך ליטול ידיים משום נקיות, והרי הוא נקי. ב. **רש"י** (ד"ה שלא) פסק שגם במקרה כזה הכהן צריך ליטול שוב את ידיו כי צריך ליטול כמו בבית המקדש שתמיד נטלו, וכך פסק **השולחן ערוך** (קכח, ו). **המשנה ברורה** (שם, כ) הוסיף בשם האחרונים, שכאשר אין מים אפשר לסמוך על שיטת הרמב"ם.

כידוע נהוג במקומותינו, שהלויים נוטלים את ידי הכהנים, ו**הבית יוסף** (או"ח קכח) תמה מהיכן מקורו של מנהג זה, שהרי בגמרא לא כתוב שדווקא הלויים הם אלו שצריכים ליטול את ידי הכהנים. לבסוף כתב, שהמקור למנהג זה הוא מדברי **הזוהר** (נשא קמו ע"ב) שכתב שמכיוון שהלויים הם קדושים, מתאים שדווקא הם יוסיפו קדושה על ידי הכהנים הקדושים.

שיטת הגר"א

לסיום יש לציין את דעת הגר"א שטען, שכל הדינים יונקים ממקום אחד. דהיינו, כל מה שבהלכה, יסודו בגמרא, וכל מה שבגמרא, יסודו במשנה וכן הלאה. משום כך טרח לעשות את מפעלו על השולחן ערוך (הגהות הגר"א) כדי להראות איך כל דין ומקורו מהגמרא (ולכן גם התנגד למנהגים ללא מקור קדום).

משום כך, גם כתב את פירושו 'לספרא דצניעותא', להראות: "איך כל סדרי מעשי בראשית ומעשי מרכבה המסודרים בזוהר הקדוש, ואידרות, והתקונים וכתבי האריז"ל, כלליהם ופרטיהם נכללים ומסודרים כסדרן וכהלכתן במקור המקורות בהאי ספרא עלאה קדישא ספרא דצניעותא" וכפי שכתב **הרב חיים מוולז'ין** בהקדמה לספר.

אם אכן כל הדברים שורשם ממקום אחד וכפי שטען הגר"א, ברור מדוע הוא גם טען שאין מחלוקת בין הפשט לקבלה, שהרי הכל למעשה מאותו שורש. אם בכל זאת קיימת מחלוקת, יסודה בהבנה מוטעת או של הפשט או הקבלה. בהתאם לכך יוצא שהמחלוקות בין הגמרא לזוהר שראינו לעיל לשיטתו לא מתחילות, ויש להבין אחרת אחד מהמקורות.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שעוד אנשים יקראו...²